DE KOMMISSARIS VAN SEVENHOVEN

OVER DEN

TOESTAND VAN BILLITON IN 1823.

Billiton, thans algemeen bekend door de jaarlijks toenemende opbrengst zijner tinnijnen, werd nog geen vijftig jaar geleden voor het eerst aan het Nederlandsch gezag onderworpen. Gedurende de eerste eeuw van haar bestaan bekommerde de Oost-Indische Compagnie zich weinig of niet om dit eiland; zelfs met het ongeveer tweemaal grootere Banka, dat in de zeventiende eeuw nog afzonderlijke, hoezeer aan Palembang leenroerige vorsten had, onderhield dit handelsligchaam zeer geringe betrekkingen. Vandaar het verschijnsel, dat Valentijn in zijne *Beschrijving van Sumatra*, bl. 19 slechts met een paar woorden vermeldt, dat er nabij dit groote eiland nog een ander ligt, Banka geheeten, waarover hij overigens, noch daar, noch elders in zijn uitvoerig werk iets belangrijks mededeelt. Billiton noemt hij daarentegen hoegenaamd niet, noch in het werk zelf, noch op de daarbij behoorende kaarten, waar toch een eiland, welks oppervlakte nagenoeg die onzer drie provinciën Noord-, Zuid-Holland en Utrecht evenaart, wel mogt gevonden worden. Eerst in 1710, weinige jaren voordat Valentijn zijn werk aan de pers toevertrouwde, werden de rijke tinnijnen van Banka ontdekt, eene gebeurtenis, waardoor dit eiland meer de aandacht der Compagnie begon te trekken. Reeds sedert 1722 bedong zij in hare kontrakten met de vorsten van Palembang, uit welk rijk zij tot dusver slechts peper verkregen had, dat al de daar gevonden tin uitsluitend aan haar zou geleverd worden. Deze bepaling doelde wel hoofdzakelijk op de tin van Banka, maar daar in sommige dier kontrakten Billiton eveneens als tinland genoemd wordt, blijkt het, dat de Compagnie reeds eenig vermoeden koesterde omtrent de schatten, die de bodem

van dit eiland bevatte. In 1751 werd de Indische regering door bewindhebbers aangeschreven, een onderzoek in te stellen naar de metalen, die op Billiton zouden voorkomen, zooals tin en ijzer — een last in de beide volgende jaren met aandrang herhaald. Dit onderzoek werd opgedragen aan zekeren van Haak, die zich als een partikulier uit Malakka voordeed om geen achterdocht te wekken. Niettemin heeft deze Billiton niet bezocht, het werd hem ontraden door de hoofden van Banka wegens het gevaar, om in de handen van zeeroovers te vallen, terwijl zij bovendien beweerden, dat Billiton niets dan ijzer opleverde. Door een geloofwaardig Maleijer, die een jaar op Billiton gewoond had, verkreeg men echter de verzekering, dat dit eiland wel degelijk ook tin bevatte, hetwelk daar zelfs eerder gevonden was dan op Banka, maar dat de sultan van Palembang na de ontdekking dier zooveel rijkere en beter gelegen mijnen uit vrees van ontduiking zijner regten het delven op Billiton verboden had.¹ Voor zoover ons bekend is, beproefde de Compagnie sedert niet meer nader met Billiton bekend te worden; zelfs met Banka, welks tin door haar van den sultan werd aangekocht, onderhield zij geene regtstreeksche betrekkingen, die zooveel te minder noodig waren voor Billiton, waar destijds of geen tin werd opgegraven, of dit metaal slechts in geringe hoeveelheid ter sluiks door de inwoners werd uitgevoerd.

Kort na den ondergang der Nederlandsche Oost-Indische Compagnie was het tijdstip daar, waarop deze tineilanden onder Europeesch beheer zouden komen. Naauwelijks had de Engelsche Compagnie Malakka bezet, of de talentvolle, maar voor de bereiking van zijn doel geene middelen ontziende Raffles sloeg op beide begerige blikken, door wier bezit hij zijnen meesters den alleenhandel

¹ J. C. Baud, de stichter van het Instituut, heeft het eerst van Haaks onderzoekingen bekend gemaakt in de *Bijdragen* van dit genootschap, D. I bl. 41. Ons medelid P. A. Leupe vestigde met zijne bekende welwillendheid mijne aandacht op de uitgaande brieven der vergadering van XVII dd. 27 Sept. 1751, 6 Oct. 1752 en 8 Oct. 1753 en op het afschrift van het reeds door Baud gepubliceerde verhaal des Maleijers in de Bataviasche brieven van 1755 D. III op het Rijksarchief. Daaruit blijkt, dat deze verklaring in Febr. 1754 te Palembang was opgemaakt, zoodat Baud zich of vergist heeft, door van Haaks zending in het jaar 1755 te stellen, of diens vruchteloze togt ondernomen werd tot nadere bevestiging der van den Maleijer bekomen berigten.

in tin hoopte te verzekeren. Aanhoudend zette hij den sultan van Palembang op, het juk der Hollanders van zich af te schudden. Zoolang de Engelschen slechts eenige onzer buitenposten in den Archipel veroverd hadden, waagde de sultan het niet, dien raad op te volgen, maar naauwelijks waren zij op Java geland en hadden daar belangrijke voordeelen behaald, of hij gaf daaraan gehoor; in September 1811 werd het Nederlandsche fort te Palembang overweldigd, de versterking geslecht en de bezetting op de laaghartigste en gruwelijkste wijze vermoord. De sultan, dus van de heerschappij der Hollanders ontslagen, was evenwel niet gezind, die met het oppergezag der Engelschen te verruilen. Daarom vond Raffles thans in den hoofdzakelijk aan zijne inblazingen te wijten moord eene aanleiding, den sultan den oorlog te verklaren, die met den afstand van Banka en Billiton aan de Engelschen eindigde. Deze vestigden een resident in het eerste eiland en poogden ook hun gezag over Billiton uit te strekken, zonder dat dit wegens den korten tijd van hun gezag op Banka gelukte.

Niettemin beweerde Raffles na de teruggave van Neerlandsch-Indië, dat de souvereiniteit over Billiton aan de Engelschen verbleven was, omdat dit eiland, uitdrukkelijk genoemd in het tractaat met Palembang van 1812, niet vermeld werd in de Londensche conventie van 1814, waarbij Banka in ruil voor Cochin was afgestaan, terwijl van onze zijde befoegd werd, dat Billiton, hetgeen steeds als eene onderhoorigheid van Banka beschouwd was, deswegens van zelf in den afstand van laatstgenoemd eiland begrepen was. Kommissarissen-generaal waren op dien grond reeds in 1817 voornemens, Billiton in bezit te doen nemen, maar zagen wegens de protesten van Raffles voorloopig van dit plan af, om ten aanzien van dit geschil het gevoelen van het opperbestuur in te winnen. Zoo als bekend is, werd die strijd eerst beslecht door het verdrag van 1824, waarbij Nederland afzag van verdere vertoogen tegen de vestiging der Engelschen op Singapoer en deze daarentegen het inbezitnemen van Billiton door de onzen erkenden.

Inmiddels had evenwel die inbezitneming plaats gehad. Reeds sedert de vorige eeuw was Billiton een der voornaamste aanlegplaatsen van de zeeroovers, die uit het rijk van Djohor de wateren tusschen het Maleische schiereiland en Java, Sunatra en Borneo onveilig maakten. Op de regering van Neerlandsch-Indië rustte de dure pligt die plaag van den Archipel zooveel mogelijk

tegen te gaan, hetgeen het tractaat van 1824 zelfs tot een internationale verplichting maakte, evenzeer voor Groot-Brittanje als voor Nederland. Ter volbrenging dier moeilijke taak was het in de eerste plaats noodig, dat op Billiton een geregeld bestuur gevestigd werd. De Indische regering begreep dan ook in 1821, de beslissing van het opperbestuur niet langer te kunnen afwachten en besloot eene poging te wagen, haar gezag op vreedzame wijze te doen erkennen door de bewoners van het eiland. De uitvoering van dit plan werd opgedragen aan den Palembangschen Pangeran Sarief Mohamed, die met een aantal inlandsche prauwen naar Billiton overstak en daar den 25sten October de Nederlandsche vlag heesch, terwijl de hoofden der bevolking in zijne handen den eed van trouw aan het Nederlandsch gouvernement aflegden. Weinige maanden daarna vertrok de kapitein der infanterie Lamotte, met het burgerlijk gezag over Billiton belast, derwaarts met de noodige bezetting en hulpmiddelen, om er een fort aan te leggen. In 1823 wilde de Indische regering zich vergewissen, in hoever die eerste vestiging van een Europeesch bestuur op een tot dusver genoegzaam aan regeringloosheid overgegeven eiland geslaagd mogt heeten en welke middelen verder tot ontwikkeling van dit land en zijne bewoners konden aangewend worden en zij droeg aan van Sevenhoven de taak op den stand van zaken op Billiton op te nemen.¹

Geschikter keus kon moeilijk gedaan worden. Jan Isaäk van Sevenhoven was toch een dier ambtenaren, wier kennis van zaken en rusteloze ijver veel hebben bijgedragen in het moeilijke tijdvak, toen ons gezag in den Archipel hersteld werd, tot het bedwingen der onlusten en oorlogen, die als de vrucht der door de Engelschen gezaaide drakentanden allereuwe bij hun vertrek ontkiemden. In 1817 werd hij terstond na de overname van Java benoemd tot resident van Kadoe en kort daarna in diezelfde betrekking overgeplaatst naar Cheribon, welk laatste, steeds zoo onrustige gewest hij geheel bevredigde en tot een hoogen trap van ontwikkeling bragt. Daarop zond de hooge Indische regering hem in 1821 als haar kommissaris naar Palembang, in welk naauwelijks door het geweld onzer wapenen bedwongen rijk, het geheele bestuur op een vasten en geregelten voet moest gebragt worden. De voornaamste vrucht van van Seven-

¹ Zie (Mr. P. Mijer) *Kroniek van Nederl. Indië, Tijdschr. voor Ned. Indië* 4de jaargang, D. I. bl. 39, 136 en 150.

hovens bemoeijingen was het kontrakt van 18 Aug. 1823, waarbij de als regeerder geheel onbruikbare sultan van Palembang tegen een vast jaarlijksch inkomen het burgerlijk bestuur over zijn rijk aan het Nederlandsch gezag afstond. Slechts noode berustte de inlandsche vorst in deze besnoeiing zijner magt, om zijne onderdanen naar willekeur te knevelen; een kort daarna op van Sevenhoven beproefde, maar gelukkig mislukte moordaanslag was hoogst waarschijnlijk op zijn aanstoken ondernomen. Nadat van Sevenhoven in het laatst van 1823 naar Java vertrokken was, waar hij weldra tot resident van Soerakarta benoemd werd, waagde de sultan in November 1824 zelfs eene poging, de bezetting evenals in 1811 te verjagen en vlugtte, toen ook dit mislukt was, naar de binnenlanden, om daar de bevolking tegen het Nederlandsch gezag op te zetten. Daarop werd van Sevenhoven in 1825 ten tweede male als kommissaris naar Palembang gezonden ter bevrediging van dit weder geheel in vuur en vlam staande rijk; weldra slaagde hij er in, den voortvlugtigen sultan te bewegen, zich op lijfsgenade over te geven, die, naar Banda verbannen, daar zijne gepleegde euvelheden boette, terwijl de waardigheid van sultan sedert niet meer vervuld werd, maar in diens plaats een rijksbestierder onder den titel van ferdana mantri, als ambtenaar geheel ondergeschikt aan den resident, aan het hoofd der inlandsche zaken in het voormalige rijk van Palembang gesteld werd — eene regeling, die meer dan een kwart eeuw van kracht bleef en welks deugdelijkheid bleek, toen in 1852 de betrekking van rijksbestierder is ingetrokken, hetgeen onmiddellijk de aanleiding werd tot herhaalde en langdurige onlusten in de Palembangsche Bovenlanden. Reeds bij de aanvaarding dezer tweede zending naar Palembang had van Sevenhoven Banka aangedaan, waar juist de resident de la Fontaine aan eene hevige koortsepidemie bezweken was en ook de sekretaris ten gevolge dierzelfde ziekte niet diens plaats kon vervullen; van Sevenhoven nam toen tijdelijk het bestuur dier residentie op zich en ontwierp als zoodanig eene nieuwe regeling voor het beheer der tindistrikten, waar de Chineesche mijnarbeiders onder een zwaren schuldenlast gebukt gingen. Na den gelukkigen afloop zijner verrigtingen in Palembang begaf hij zich op nieuw naar Muntok en was juist voornemens, tot voorbereiding der invoering van de inmiddels door den gouverneur-generaal goedgekeurde organisatie der tindistrikten eene reis over het geheele eiland Banka te ondernemen, toen daar de

tijding aankwam, dat een gevaarlijke opstand in het gebied van den sultan van Djokjokarta was uitgebarsten. Van Sevenhoven beschouwde het nu zijn pligt, Banka terstond te verlaten, om in deze omstandigheden weder zijne eigenlijke betrekking als resident bij het hof van Soerakarta te aanvaarden. Door dit besluit voorkwam hij de wenschen der hooge Indische regering; deze toch belastte hem, in stede van hem in zijne oude betrekking te herstellen, tijdelijk met het destijds zooveel moeilijker bestuur over het oproerige Djokjo. Hoezeer hij zich in dit hachelijke tijdstip het in hem gestelde vertrouwen waardig maakte, blijkt daaruit, dat de regering onmiddellijk na den oorlog op Java hem, die intusschen ten tweeden male Cheribon bestuurd had en daarna tot president van den raad van justitie te Batavia benoemd was, nevens den raad van Indië Merkus tot kommissaris ter regeling der zoo zeer door den oorlog geteisterde Vorstenlanden benoemde en na de ontbinding dier commissie hem nog eenigen tijd als kommissaris hare belangen bij de hoven van Soerakarta en Djokjokarta deed behartigen. Bij de instelling van de directie der kultures in 1831 werd deze zoo belangrijke betrekking het eerst aan van Sevenhoven toevertrouwd, die een jaar later tot raad van Indië gekozen en ook bij de invoering van het regeringsreglement van 1836 als zoodanig herbenoemd werd. Echter bleef hij ook toen niet voortdurend in de hoofdstad van Neerlandsch-Indië; van 1833—1834 was hij toch werkzaam op Sumatra's Westkust, werwaarts hij den stichter van het kultuurstelsel vergezelde en waar hij na diens vertrek als kommissaris achterbleef, om met den generaal Riesz van den Bosch's plannen ten aanzien van dit gewichtig gouvernement uit te voeren. In 1839 ging van Sevenhoven met verlof naar het moederland, dat hij zeven-en-dertig jaren achtereen in Indië had gediend; reeds het volgende jaar keerde hij terug, om op nieuw in den raad van Indië zitting te nemen, maar overleed in Straat Sunda den 13den Maart 1841, nog voordat hij den vasten wal van Java bereikt had. Een leven van zulk een onafgebroken werkzaamheid verdiende wel, dat het hier kortelijk werd beschreven. ¹

Van Sevenhoven's onderzoek naar den toestand op Billiton had plaats gedurende zijne eerste zending naar Palembang. In

¹ (Mr. P. Mijer) *Kroniek, Tijdschrift voor N. I.* 4de jaarg. I. bl. 37, 129—148 en 7de jaarg. II bl. 542; *Hand. van het Ind. Genootschap*, III, bl. 280.

Mei 1823 deed hij van daar een uitstap naar Batavia, om medeling zijne gevoelens over de zaken van dit rijk aan de hooge Indische regering uit een te zetten, alvorens deze hare goedkeuring schonk aan het voorloopig door hem met den sultan gesloten nieuwe kontrakt. Toen van Sevenhoven naar Palembang terugkeerde, om dit verdrag namens den gouverneur-generaal te bekrachtigen, gelastte deze hem eerst Billiton aan te doen, waarover men van den resident van Banka de la Fontaine min gunstige rapporten ontvangen had, terwijl de gespannen houding tusschen den Europeeschen gezagvoerder en den hem voor het inlandsch bestuur toegevoegden pangeran dringend voorziening scheen te eischen. Van Sevenhoven bevestigde geheel deze ongunstige verwachtingen in het rapport, dat hij over den stand van zaken op Billiton aan den gouverneur-generaal uitbragt.

Dit belangrijke stuk werd benevens andere handschriften verleden jaar door mij voor rekening van het Instituut aangekocht op de publieke verkooping der door den hoogleeraar G. Lauts nagelaten boeken en papieren. Behoudens enkele veranderingen in stijl en spelling wordt dit rapport hier thans in zijn geheel openbaar gemaakt. Al is toch sedert 1823 de toestand van Billiton aanmerkelijk veranderd, vooral na de ontginning der tinmijnen, voor de geschiedenis behoudt dit stuk steeds zijne waarde. Bovendien bevat deze memorie van een hoofdambtenaar, zooals van Sevenhoven, menigen praktischen wenk, die nu of later van nut kan zijn, wanneer eenig gewest in den Archipel, waar het Europeesch gezag tot dusver weinig of geen invloed uitoefende, voor het eerst onder regtstreeksch beheer gebragt wordt. Het oordeel, dat van Sevenhoven velt over de personen, die bij de inbezitneming van Billiton eene rol speelden, is streng en scherp; daar zij echter alle sedert lang van het wereldtooneel zijn afgetreden, bestaat er geen bezwaar, dit oordeel thans bekend te maken. Over gebeurtenissen, zoo lang geleden, dat zij geheel en al tot het gebied der geschiedenis behooren, moet het oordeel van tijdgenooten onveranderd gehoord worden. Te dien aanzien geldt het schoone woord van Schiller: *Die Weltgeschichte ist das Weltgericht*.

Bij van Sevenhovens rapport behoorden drie bijlagen:

1o. eene zeilaanwijzing voor het aandoen van Billiton en het ankeren op de reede voor den mond der rivier Tjoeroetjoep, den 8sten Augustus 1823 opgemaakt door J. Stolze, eersten luitenant der koloniale marine, destijds belast met de

opname van Billiton en naar wien nog heden de oostelijkste straat tusschen Banka en Billiton genoemd wordt.¹ Daar het vaarwater om dit eiland thans door latere opnamen naauwkeuriger bekend is, was het overbodig, dit stuk nu nog te doen drukken.

2o. eene kaart van Billiton, die zich niet bevond in het door het Instituut aangekochte handschrift en waarschijnlijk door Stolze of Lamotte vervaardigd was. Het ontbreken daarvan is minder te bejammeren, dewijl Melvills Atlas van Nederlandsch-Indië eene uitvoerige kaart van dit eiland bevat, waarbij gebruik gemaakt is zoowel van de geologische onderzoekingen van den mijn-ingenieur de Groot, als van de hydrographische opnamen van Stolze en die, welke in de jaren 1851—1854 door de zeeofficieren Modderman, Huyssen van Kattendijke en Moeth zijn verrigt.

3o. een schrijven van van Sevenhoven aan den resident van Banka, gedateerd Muntok, 6 Augustus 1823, waarin grootendeels dezelfde onderwerpen behandeld worden als in het rapport. Ook deze bijlage is hier niet opgenomen, terwijl omtrent enkele bijzonderheden, waarover deze brief uitvoeriger uitweidt en waarnaar van Sevenhoven in zijne memorie verwijst, het noodige gezegd is in de door mij daarbij gevoegde noten. Overigens strekken die aantekeningen, om den inhoud van dit stuk nader toe te lichten, uit hetgeen ons van elders bekend was.

Tot besluit dezer inleiding moet nog vermeld worden, in hoever de regering van Neerlandsch-Indië gevolg gaf, aan hetgeen van Sevenhoven aan het einde van zijn rapport voor de verdere ontwikkeling van Billiton noodig keurde. In weerwil van verschillende nasporingen is het mij niet mogelijk, die vraag in elk opzigt bevredigend te beantwoorden. Wel blijkt het mij, dat overeenkomstig van Sevenhovens voorstel Bierschill tot assistent-resident over Billiton benoemd en het fort naar het door hem aanbevolen oord aan den mond der rivier Tjoeroet-

¹ Onder de redenen, waarom men in de dagen der Compagnie zoo weinig belang in Billiton stelde, behoort ook deze, dat de groote vaart destijds op grooten afstand van dit eiland bleef. Van Batavia naar Straat Malakka voer men toch steeds tusschen Sumatra en Banka door, terwijl de naar Pontianak en verder noordwaarts bestemde schepen Billiton ver westelijk lieten liggen. Eerst in het laatst der vorige eeuw werden de straten tusschen Banka en Billiton meer algemeen bekend door Engelsche Chinavaarders, wier namen steeds in die der Macclesfield- en Clementstraten voortleven. Zie over deze opnamen der Engelschen A. Dalrymple, *Memoirs and charts of the Eastern Passages*, van welk werk de Koninklijke Bibliotheek een exemplaar bezit.

joep verplaatst is; ook verrees spoedig nabij het fort een kampong van vreemde handelaars, Tandjong Pandang, nog steeds de hoofdplaats van het eiland en de zetel van het bestuur, maar van Sevenhovens echt vrijzinnige inzichten tot aanmoediging van den handel werden daarentegen niet opgevolgd. Wel verre toch dat die handel van alle regten bleef vrijgesteld, werd Billiton weldra geheel voor den algemeenen handel gesloten. Dit was misschien alleen het gevolg van de oprigting der handelmaatschappij en van de wijze, waarop in 1825 het tarief voor Neerlandsch-Indië werd vastgesteld met de duidelijke bedoeling, zoo min mogelijk te beantwoorden aan de liberale concessies, die men Engeland bij het tractaat van 1824 had moeten verleenen. Maar ook al ware destijds op het gebied der handelswetgeving niet zulk een bekrompen geest de heerscheude geweest, had men de vaart op Billiton aan andere dan inlandsche vaartuigen moeten verbieden, zoodra de Indische regering geheel op hare vroegere plannen tot ontwikkeling van dit eiland terugkwam, daar het Europeesch bestuur introk en het beheer voortaan uitsluitend overliet aan den Dipati, die tot bescherming der Nederlandsche vlag slechts kon rekenen op een garnizoen van een Europeesch korporaal en twaalf Javaansche soldaten. Het juiste tijdstip, waarop die gewigtige verandering plaats greep, kan ik niet opgeven, maar ik gis dat dit in het tijdvak der groote bezuinigingen onder du Bus geschied is. Deze intrekking van het Europeesch bestuur was ook waarschijnlijk de oorzaak, dat de in Februari 1827 door den resident van Banka, Haase, aan den kapitein der Chineezers te Muntok verleende concessie tot het outginnen van tinmijnen op Billiton nimmer ten uitvoer is gelegd; hoe toch zoude deze industrieel de tot het oprigten van zulk eene onderneming vereischte kosten durven wagen in een gewest, waar zoo goed als geen geregeld beheer bestond.

Eerst in 1852, toen de mijnen van Billiton door de particuliere nijverheid geopend zijn en dit eiland tevens tot eene op zich zelf staande assistent-residentie verheven is, was het oogenblik daar, waarop het spoedig tot ontwikkeling en bloei zou gebragt worden. De sedert verkregen ondervinding heeft zonneklaar bewezen, dat van Sevenhoven daarvan reeds in 1823 niet ten onregte zulke schoone verwachtingen koesterde.

ROBIDÉ VAN DER AA.